

Nevena Jovanović*

Univerzitet u Beogradu

Fakultet političkih nauka

Cezaristička transformacija mita o američkoj izuzetnosti

APSTRAKT

Sjedinjene Američke Države su svoju ulogu u posleratnom međunarodnom poretku obezbedile zahvaljujući ne samo tvrdoj moći, već i mitskom narativu o izuzetnosti, koji je služio kao ključni mehanizam legitimizacije spoljne i unutrašnje politike. Premda su neki autori hrabro proglašavali kraj američke izuzetnosti sa dolaskom Donalda Trampa, u ovom radu se ta teza osporava, polazeći od pretpostavke da mit ne nestaje, već prolazi kroz proces transformacije svog značenja. Analizom Trampovih govora i strateških dokumenata pokazuje se da reinterpretirani mit o američkoj izuzetnosti obezbeđuje legitimizacioni okvir za cezarističke obrasce političkog vođstva u uslovima krize hegemonijskog konsenzusa. U radu se zaključuje da ova transformacija ima značajne posledice po unutrašnju dinamiku američke demokratije, ali i po međunarodni poredak, u kojem se i dalje gleda u američki primer.

KLJUČNE REČI: američka izuzetnost, Donald Tramp, kriza demokratije, američka spoljna politika, međunarodni poredak, cezarizam

* E-mail: nevena.jovanovic@fpn.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0006-8084-9849>

UVOD

Američka izuzetnost (*American exceptionalism*), shvaćena kao politički mit koji je posebno tokom većeg dela dvadesetog veka funkcionisao kao ključni hegemonijski narativ, u uslovima krize liberalnog međunarodnog poretka prolazi kroz proces transformacije koji otvara prostor za cezarističke oblike političke legitimizacije. Premda ne uvek u eksplicitnom obliku, ideja o američkoj jedinstvenoj ulozi u svetskoj istoriji i obavezi prema svetu prisutna je u retorici američkih predsednika još od nastanka Sjedinjenih Američkih Država, obezbeđujući usaglašenost između političkih elita i različitih društvenih slojeva i legitimšući unutrašnji poredak i spoljnu politiku SAD, u smislu širenja američke moći. Taj mitski narativ vremenom se menjao i prilagođavao različitim okolnostima i potrebama onih koji su se njime koristili, ali se kao sredstvo legitimizacije, posebno spoljnopolitičkih odluka, održao do danas, te tako predstavlja relevantan predmet istraživanja, i to posebno u kontekstu širih akademskih rasprava o krizi liberalno-demokratskog poretka.

Ovaj rad polazi od teze da se u eri Donalda Trampa (Donald Trump) mit o američkoj izuzetnosti transformiše tako da omogućava i legitimizuje cezaristički stil političkog vođstva. Dok je tokom većeg dela dvadesetog veka američka izuzetnost počivala na liberalno-institucionalnom okviru i univerzalističkom razumevanju vodeće američke uloge u svetu, Trampov diskurs zadržava ideju posebne istorijske misije, ali je reinterpreтира kroz narativ ugrožene nacije i njegove lične uloge u zaštiti nacionalnih interesa. Na taj način, mit o izuzetnosti delom gubi svoju prethodnu funkciju, ali dobija novu – postaje sredstvo legitimizacije političkog autoriteta u uslovima krize hegemonije i produbljene društvene polarizacije.

U ovom radu Trampovi govori se ne posmatraju kao spoljnopolitički program, već kao diskurzivni prostor u kojem se preoblikuje značenje mita o američkoj izuzetnosti. Dok je prvi deo rada vezan za objašnjenje samog mita, a onda konkretno mita o američkoj izuzetnosti i koncepta cezarizma, drugi deo daje pregled društveno-političkog konteksta i stavova Amerikanaca, dok je u trećem delu rada reč o američkoj izuzetnosti u tumačenju Donalda Trampa, a Trampovo tumačenje američke izuzetnosti analizira se kroz koncept cezarizma (*Caesarism*), koji se javlja usled krize hegemonije i na unutrašnjem i na spoljnom planu.

MIT O AMERIČKOJ IZUZETNOSTI I CEZARIZAM

Premda mitovi mogu delovati anahrono, oni kao najstariji obrazac formiranja i održavanja društava, čija moć leži u samom statusu priče kao svete i istinite, i u modernim društvima imaju značajnu ulogu. Savremeni politički mit Slavujević određuje kao

„vrednosno, iracionalno zasnovanu osnovnu kolektivnu predstavu o željenom društvenom stanju (promeni) koja prožima svojim opredeljenjem celokupnu sferu idejnog i snagom svoje intencionalnosti gotovo neposredno prelazi u političko delovanje u cilju svoje realizacije u društvenom životu” (Slavujević 1986, 35–36).

Jedna od determinanti mitova jeste njihova otpornost i održivost, koja leži u mitskoj višeznačnosti. To predstavu političkog mita

„mnogim društvenim grupama čini prihvatljivom, naravno, u različitim varijantama. [...] Višeznačnost mitskog kazivanja omogućuje da svako u njemu pronađe izraz svojih najdubljih težnji, želja, potreba, lek za svoju frustraciju i melem za društvenu nepravdu. Svako je tumači i dograđuje na svoj način” (ibid., 46).

Kada je reč konkretno o mitu o američkoj izuzetnosti, interesantno je da on dugo nije privlačio pažnju istraživača.¹ Ideja o „gradu na brdu” (*City upon a Hill*) i istorijskoj sudbini Amerike dobila je svoje obrise još 1630. godine u propovedi Džona Vintropa (John Winthrop), „zaboravljenog američkog osnivača” (Bremer 2003), koja će kasnije postati neka vrsta „svetog teksta” američke istorije (Hodgson 2009, 1). Valja imati u vidu da Vintropova propoved u tom kontekstu nije imala nikakve veze sa univerzalnom globalnom misijom Amerike u svetu. Ova propoved, u religijske svrhe pisana, imala je zadatak da pozove na oprez, da se ne napravi greška i da budu na usluzi Bogu, a daleko od toga da je pisana u slavu, tada još uvek nepostojećih, Sjedinjenih Američkih Država, u koje kao primer gleda čitav svet. Baš 30-ih godina 19. veka, kada je i propoved o „gradu na brdu” pronađena, odnosno kada je jednu verziju objavilo Istorijsko društvo Masačusetsa (Massachusetts Historical Society), Aleksis de Tokvil (Alexis de Tocqueville) krenuo je u svoju misiju u SAD koja će rezultirati kapitalnim delom *O demokratiji u Americi* (*Democracy in America*), u kom se po prvi put spominje američka izuzetnost (O’Connor 2020, 1). Tokvil je uveo ovaj termin ne da bi Ameriku izdvojio kao kvalitativno superiorniju, već da bi napravio razliku između republikanizma u SAD i starih režima u Evropi. Uz to, Tokvil je prema SAD bio i vrlo kritički nastrojen. Zamerao im je dosadan patriotizam, nedostatak poezije i intelektualnog rada, a povrh svega sklonost ka tiraniji većine (Tocqueville 2000, 268, 424). Prvi će se ovom mitu nakon Tokvila vratiti tek Sejmur Martin Lipset (Seymour Martin Lipset), i to pripisavši mu

1 Termin američka izuzetnost u američkim publikacijama od 1980. do 2000. godine pojavio se svega 457 puta, u narednih 10 godina 2 558 puta, a onda od 2010. pa do 2012. godine čak 4 172 puta (Hughes 2015, 527–551).

nešto drugačije značenje.² Knjigu *Američka izuzetnost: mač sa dve oštrice*, kako kaže, piše u momentu kada mnogi brinu da su najbolje godine Amerike prošle i kada Amerikanci više nemaju poverenja u svoje lidere i institucije (Lipset 1996, 17). Ova zabrinutost podstakla je Lipseta da Sjedinjene Države iznova sagleda u komparativnoj perspektivi i razmotri načine na koje se razlikuju od drugih ekonomski razvijenih nacija, jer, kako kaže Lipset, nemoguće je razumeti zemlju a da se ne vidi kako se razlikuje od drugih (ibid.). Lipset američku izuzetnost posmatra u identitetskom smislu, odnosno, kao determinantu razlikovanja u odnosu na „druge”. On je verovao da se te izuzetne razlike između SAD i ostalih država kroz uporednu i istorijsku analizu mogu i identifikovati i izmeriti, iako priznaje da je izuzetnost „mač sa dve oštrice” (ibid., 18–19). U politički diskurs ideju o „gradu na brdu” u koji sa pažnjom gleda čitav svet, tako eksplicitno izrečenu, uvodi predsednik Džon F. Kenedi (John F. Kennedy) 1961. godine u obraćanju pred parlamentom države Masačusets ubrzo nakon izbora za predsednika SAD, tvrdeći da „od onih kojima je mnogo dato, mnogo se i očekuje” (Kennedy 1961).

U ovom tekstu mit o američkoj izuzetnosti posmatra se kao jedna od najvažnijih determinanti američkog identiteta i ideološka komponenta američkog nacionalizma, koji je, kada god je to bilo potrebno, bio važan instrument opravdavanja angažovane američke uloge u svetu kod često nezainteresovane domaće javnosti za ono što se dešava preko okeana (Lippmann 1955; Almond 1950). U skladu sa tim, istraživači u oblasti međunarodnih odnosa ne ispituju to da li su SAD zaista izuzetne prema određenim kriterijumima, već da li Amerikanci veruju u to i kako ovo važno uverenje utiče na američku spoljnu politiku (Hrnjaz and Krstić 2015, 30). Relevantnost ovog mita za istraživače međunarodnih odnosa je pre svega u tome što pruža mehanizam za legitimisanje spoljnopolitičkih odluka i prakse. Iako mu se mogu pripisati različita značenja, suština ovog mita je u uverenju da Sjedinjene Države nisu tek jedna nacija među brojnim nacijama, već da je reč o narodu označenom „prstom sudbine” (Hodgson 2009, 27), „poslednjoj, najboljoj nadi Zemlje” (Lincoln 1862), koja je ne samo najbogatija i najmoćnija svetska sila, već je i politički i moralno izuzetna (Hodgson 2009, 10).

U potrazi za razumevanjem Trampovog viđenja američke izuzetnosti moramo da se vratimo Antoniju Gramšiju (Antonio Gramsci) i njegovim *Zatvorskim zapisima*. Naime, razmišljajući o krizi uspostavljene hegemonije, Gramši je uočio da se, onda kada se snage koje se bore za prevlast međusobno iscrpe, otvara prostor za cezarističko rešenje – za ličnost koja uspostavlja red (Gramsci 1999, 463–464; Fontana 2005, 178). Iako je danas ideja cezarizma ponovo predmet interesovanja, ona je poznata još od 1. veka nove ere i Lukanovog heksa-

2 Lipset prvi put koncept spominje još 1963. godine u svojoj knjizi *The First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*, a onda i 1996. u knjizi *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*.

metrom pisanog epa u deset knjiga u rimskom stilu *O građanskom ratu* (*De bello civili*). Glavna tema je građanski rat između Cezara i Pompeja, koji je označio kraj Rimske Republike i početak carstva, odnosno pobjedu Julija Cezara.

Ideja cezarističkog rešenja krize američke republike eksplicitno se javlja u delima Majkla Antona (Michael Anton) sa Klermont instituta (The Claremont Institute)³, jednog od Trampovih savetnika, koji je radio i na novoj Strategiji nacionalne bezbednosti iz 2025. godine. Tada kao anonimni autor, koristeći se aluzijom jasnom iz naslova teksta,⁴ Anton u eseju „*The Flight 93 Election*” (Publius Decius Mus 2016), pisanom u kontekstu predsedničkih izbora 2016. godine, politički trenutak SAD predstavlja kao egzistencijalnu prekretnicu, u kojoj je, prema njegovom tumačenju, autoritarno vođstvo nužan odgovor na sistemski kolaps liberalnog poretka. Razradivši ovu tezu detaljnije u knjizi *The Stakes: America at the Point of No Return* (Anton 2020), on iznosi vrlo mračan pogled na SAD, tvrdeći da su prethodne godine samo potvrdile njegovu „let 93 tezu”: levica je postala još agresivnija i opasnija, univerziteti su zlo, ekonomija lažna, ljudi korumpirani, a prisutan je i gubitak kolektivne volje (Wilson 2023).

Stiven Levicki (Steven Levitsky), jedan od koautora knjige *Kako demokracije umiru* (*How Democracies Die*), ukazuje na to da dugotrajni američki uspeh doprinosi odsustvu potrebe za samokorekcijom (Zakaria 2025b), dok Gideon Rachman (Gideon Rachman) sličnu dinamiku povezuje sa verovanjem da su američka politika i društvo imuni na patologije koje pogađaju druge zemlje (Rachman 2022, 136).⁵ U tom smislu, mit o američkoj izuzetnosti deluje i kao faktor koji odlaže prepoznavanje strukturnih problema.

Za razliku od prethodnih tumačenja, Jan-Verner Miler (Jan-Werner Mueller) osporava pokušaje da se cezarizam dovede u vezu sa Donaldom Trampom, nazivajući ga čak „američkim groteskno mediokritetskim carem” (Mueller 2025). Prema Mileru, analogije sa cezariзмом su pogrešne, jer Tramp nema istorijska dostignuća koja bi opravdala takvo poređenje, za razliku od Napoleona, čija je moć, kako je isticao Gete, počivala ne samo na vojnim poredama, već i na dubokoj transformaciji države i pravnog poretka.⁶ Dodatno, Miler naglašava da Napoleonova sposobnost da prevaziđe partijske i klasne

3 Klermont institut je američki konzervativni *think tank* sa sedištem u Uplandu, u Kaliforniji, osnovan 1979. godine. Kako navode na zvaničnom sajtu, njihova misija je da obnove američke osnivačke principe i vrate im njihovo pravo, primarno mesto u životu SAD.

4 Junajted erlajns (*United Airlines*) let 93 bio je redovni putnički let, koji su teroristi oteli kao deo napada 11. septembra 2001. godine. On je pao u Pensilvaniji tokom pokušaja putnika i članova posade da vrate kontrolu nad avionom.

5 Ova ideja je, inače, sumirana još 1935. u romanu Sinklera Luisa (Sinclair Lewis) satiričnog naslova *It Can't Happen Here* (Ne može da se dogodi ovde, prim. aut.).

6 O sintagmi „produktivnost dela” koju je Gete iskoristio govoreći o Napoleonu i njegovim delima koja „ostaju pred Bogom i prirodom” videti više u: Ekerman 2006.

podele nema pandan u Trampovom izrazito partijskom nastupu, kao i da Trampova izjava da je iznad zakona ne govori o cezarističkim ambicijama, već pre o uobičajenoj autoritarnoj retorici, osmišljenoj da legitimiše nasilje, koja se ne razlikuje značajno od retorike drugih autokratskih lidera (Mueller 2025). Međutim, ovakva kritika polazi od uskog, istorijsko-komparativnog razumevanja cezarizma, koje naglasak stavlja na objektivne učinke vladavine, a ne na načine političke legitimizacije. U kontekstu ovog rada, cezarizam se ne tumači kao nužno ostvarena transformacija političkog sistema, već kao diskurzivni i simbolički obrazac kroz koji se politički lider predstavlja kao figura koja stoji iznad institucija i zakona u ime navodnog spasavanja zajednice.

Premda se opravdano može postaviti pitanje može li Cezar da bude iz jednog tabora, u smislu da je Tramp ipak ponikao iz Republikanske stranke, ovde je ključna percepcija Amerikanaca, izgrađena na nastojanjima Donalda Trampa da se još od prve izborne kampanje predstavi kao neko izvan sistema i koji se bori protiv korumpiranog establišmenta (Trump 2023a; Trump 2023b). Presudna nije istorijska veličina ili nadstranački karakter vođe, već percepcija njegovih pristalica. U društvu koje se doživljava kao posrnulo i ugroženo (Baker 2025),⁷ cezaristički obrasci vlasti funkcionišu kao odgovor na strah i osećaj gubitka kontrole „nad svojom sudbinom”. Upravo ovaj mit, zasnovan na ideji posebne istorijske misije i izuzetne uloge Sjedinjenih Američkih Država, stvara okvir u kom se političko vođstvo može predstaviti kao neophodan izuzetak od institucionalnih ograničenja. U tom smislu, cezaristički diskurs kod Donalda Trampa ne poništava mit o izuzetnosti, već ga instrumentalizuje, oslanjajući se na postojeća uverenja njegove političke baze kako bi legitimisao koncentraciju moći. Zato se u ovom radu cezaristički obrasci ne razmatraju isključivo iz teorijskog ugla, već pre kao deo savremenog političkog diskursa kroz koji se kriza liberalnog međunarodnog poretka prevodi u zahtev za snažnim, personalizovanim vođstvom, a što se legitimiše mitom o američkoj izuzetnosti.

Ovakav diskurs ne može se razumeti izolovano od šireg društveno-političkog konteksta u kojem nastaje i dobija na značaju. Njegova politička relevantnost zavisi od stepena u kojem je u saglasju sa percepcijama i očekivanjima građana, odnosno od toga u kojoj meri se narativi o krizi, gubitku kontrole i potrebi za obnovom nacionalne snage prepoznaju u javnom mnjenju. Stoga je neophodno sagledati i stavove građana u Sjedinjenim Američkim Državama, na šta će se naredno poglavlje fokusirati kroz analizu istraživanja javnog mnjenja.

7 Inače, aktuelni Trampov potpredsednik Dž. D. Vans pisao je upravo o „američkom snu” iz ove perspektive u svojoj autobiografskoj knjizi *Gorštačka elegija* (Vans 2018).

DRUŠTVENO-POLITIČKI KONTEKST: NI TRAMP NIJE „OSTRVO”

Razumevanje načina na koji Donald Tramp komunicira američku izuzetnost zahteva uvid u promene u stavovima američke javnosti, posebno u odnosu na pitanje nacionalnog identiteta i globalne uloge Sjedinjenih Američkih Država. Istraživanja javnog mnjenja ukazuju na postepeni pad vere Amerikanaca u to da njihova zemlja poseduje jedinstven karakter koji je čini izuzetnom, ali istovremeno i na relativno stabilnu, pa čak i blago rastuću, podršku aktivnoj ulozi SAD u međunarodnim odnosima.

Prema istraživanjima Čikaškog saveta za globalne poslove (Chicago Council on Global Affairs), procenat Amerikanaca koji veruju u američku izuzetnost opao je sa oko 70% početkom prethodne decenije na nešto više od polovine danas (Smeltz and Baz 2025, 5). Međutim, ovo uverenje nije ravnomerno raspoređeno u američkom društvu, već je partijski i generacijski uslovljeno.⁸ Dok većina republikanskih birača i dalje čvrsto vezuje američki identitet za ideju izuzetnosti, kod demokrata i nezavisnih birača primetan je snažan rast skepticizma. Američka izuzetnost tako prestaje da bude zajednički hegemonijski okvir i postaje predmet dubokog političkog razilaženja, odnosno republikanci i demokrate ne dele više osnovno razumevanje toga šta SAD jesu i kakvu bi ulogu trebalo da imaju u svetu. Dok republikanski deo javnosti teži reafirmaciji isključivog i nacionalno definisanog identiteta, često povezanog sa sloganom „Amerika na prvom mestu”, demokrate i nezavisni birači češće prihvataju ideju da se međunarodni položaj SAD promenio i da je nužno prilagođavanje svetu u kojem SAD više nisu jedina dominantna sila. Time američka izuzetnost postaje koncept koji ne povezuje, već razdvaja.

Istovremeno, istraživanja pokazuju prividno paradoksalan trend: dok vera u američku izuzetnost slabi, podrška aktivnoj ulozi SAD u međunarodnim odnosima ostaje relativno stabilna, pa čak i beleži blagi porast, naročito među republikanskim biračima (Schultz 2017, 7–28).⁹ Ova tenzija između opadajućeg identitetskog samopouzdanja i zadržanih globalnih očekivanja ukazuje na važnu promenu u načinu na koji Amerikanci doživljavaju svoju zemlju, što upućuje na pukotinu u hegemonijskom mitu. Iako sumnjaju da su izuzetni, Amerikanci i dalje očekuju delovanje kao da to jesu, što je momenat u kojem se otvara prostor za novo tumačenje mita i u kom cezarizam postaje moguć.

Od 2012. godine može se uočiti korelacija između uverenja o izuzetnosti i stavova prema imigracionoj politici. Podaci Čikaškog saveta za globalne poslove

8 Partijski jaz po ovom pitanju verovatno je najviši od početka postavljanja pitanja – u jedinstvenost i posebnost SAD veruje 83% republikanaca, 38% demokrata i 45% nezavisnih (Smeltz and Baz 2025, 5).

9 Interesantno je da su se u odnosu na ranije godine demokrate i republikanci sada približili u stavovima oko toga da li SAD treba da imaju aktivnu ulogu u svetu (67% demokrate, 59% republikanci) (Smeltz and Baz 2025, 10–13).

pokazuju da se među republikanskim biračima uverenje da su SAD „najveća nacija na svetu” sve snažnije povezuje sa viđenjem imigracije kao ključne pretnje. Dok je početkom 2010-ih tek tesna većina republikanaca koji su verovali u američku izuzetnost smatrala da imigracija predstavlja kritičnu pretnju, danas čak tri četvrtine republikanaca deli to uverenje (Smeltz et al. 2026). Paralelno sa tim, raste i povezanost između izuzetnosti i negativnih stavova prema raznolikosti, što ukazuje na to da se izuzetnost sve manje vezuje za univerzalne vrednosti, a sve više za kulturnu homogenost (Smeltz et al. 2026, 63). Nasuprot tome, među demokratskim i nezavisnim biračima uočava se drugačiji obrazac. Naime, slabljenje vere u američku izuzetnost prati veća spremnost da se podrže inkluzivnije migracione politike, dok se pluralizam vidi kao deo američkog identiteta. Za ove grupe, sumnja u izuzetnost ne vodi ka defanzivnom suverenizmu, već ka redefinisaju američke uloge u svetu kroz saradnju i normativna ograničenja (ibid., 64). Time se mit o američkoj izuzetnosti fragmentira u dva suprotstavljena tumačenja, isključujuće i inkluzivno, pri čemu nijedno više ne funkcioniše kao zajednički identitetski okvir.

Dodatni indikator opadanja vere u američku izuzetnost može se pronaći u padu nacionalnog ponosa i vere u „američki san”,¹⁰ koji je jedan od nosećih stubova ovog mita.¹¹ Dok je početkom 2000-ih godina većina Amerikanaca, bez obzira na partijsku pripadnost, iskazivala snažan ponos zbog pripadnosti američkoj naciji¹² i veru u mogućnost društvene mobilnosti, savremena istraživanja pokazuju značajan pad ovih stavova, naročito među mlađim generacijama (Twenge 2024a; 2024b). Skoro polovina Amerikanaca danas smatra da „američki san” više ne postoji (Doherty 2025; Ellis and Zitner 2025), a većina izražava nezadovoljstvo pravcem u kojem se zemlja kreće. Nesigurni u sebe, razočarani ostatkom sveta, ili kako je to Zakarija (Fareed Zakaria) rekao u istom imenom tekstu, „supersila koja sumnja u sebe” (Zakaria 2024). Rastuća polarizacija i očigledan neuspeh institucija da odgovore na promenjene zahteve američkih birača (Jovanović 2023) doveli su do toga da razočarani Amerikanci tragaju za trećim izborom, izvan sistema.

Globalno posmatrano, izveštaj o stanju demokratije za 2024. godinu pokazuje snažni talas autokratizacije, kao i da u svetu ima manje demokratija nego

10 Rečnik Merijem-Vebster „američki san” određuje kao srećan način života, za koji mnogi Amerikanci smatraju da ga gotovo svako u SAD može postići vrednim radom i uspehom.

11 Mogu se identifikovati tri osnovna elementa ili noseća stuba mita o američkoj izuzetnosti: izuzetnost osnivanja države (*the exceptionalism of birth*), izuzetnost kao zemlje mogućnosti (*the exceptionalism of opportunity*) i izuzetnost američke uloge u svetu (*the exceptionalism of role*) (O'Connor 2020, 123). Kako se američka izuzetnost obično sagledava u odnosu na druge države, najčešće se ima u vidu treći element koncepta, premda je on u direktnoj vezi i zavisi i od prethodna dva.

12 Za razliku od pika 2003. godine, kada se rekordnih 86% republikanaca, 65% demokrata i 63% nezavisnih izjasnilo da su izrazito ponosni na to što su Amerikanci, dve decenije kasnije te brojke su znatno niže (60% republikanci, 29% demokrate i 33% nezavisnih) (Brenan 2023).

autokratija po prvi put u poslednjih 20 godina, te da 72% svetskog stanovništva danas živi u autokratskim sistemima, što je najviši procenat još od 1978. godine (Nord et al. 2025). Uz to, treba uzeti u obzir i rast desnice i populizma u Evropi, Mađarsku, koja se predstavlja kao „ostrvo slobode” na kontinentu (prema rečima Viktora Orbana) i Trampovu nenaklonjenost prema EU u borbi za vrednosti zapadne civilizacije, koja je očita iz nove Strategije nacionalne bezbednosti iz 2025. Švedski institut V-Dem u svom izveštaju pokazuje i to da SAD nisu ostale imune na globalni talas demokratskog nazadovanja, kao i da je erozija američke demokratije bez presedana (ibid., 6–7), te da američki slučaj ne predstavlja izuzetak, već deo šireg trenda koji obuhvata slabljenje liberalno-demokratskih pravila i rast političke polarizacije. U gramšijevskom smislu, ovakvi procesi označavaju trenutak u kom hegemonijski mit gubi kapacitet da proizvodi stabilan konsenzus, pa se iz sfere institucionalno posredovane hegemonije pomera ka personalizovanim, cezarističkim oblicima političke legitimizacije. Takve okolnosti predstavljaju „plodno tlo” na kom Trampov cezariizam postaje primer za druge države.

U ovakvom domaćem i međunarodnom kontekstu, ključno pitanje nije da li mit opstaje, već ko preuzima ulogu njegovog glavnog tumača. Zato se naredno poglavlje fokusira na to kako se američka izuzetnost sada reinterpreтира u personalizovanom i cezarističkom ključu, a kroz primer američkog predsednika Donalda Trampa.

AMERIČKA IZUZETNOST I DONALD TRAMP

Iako se navršila polovina veka od teksta Danijela Bela (Daniel Bell) o „kraju američke izuzetnosti” (Bell 1975), u kojem su već tada identifikovani strukturni problemi sa kojima se SAD suočavaju, sa dolaskom Donalda Trampa u Belu kuću, rasprave o sudbini američke izuzetnosti ponovo su aktuelizovane. Bel je još početkom sedamdesetih godina ukazivao na to da SAD nisu imune na izazove sa kojima se druge nacije suočavaju, te da je američki mit doživeo svoj krah usled rasnih sukoba, nepoverenja u institucije, studentskih i antiratnih pokreta, gubitka vere u ostvarenje „američkog sna” i nemogućnosti postizanja konsenzusa po ključnim pitanjima (ibid.). Trampovo predsedništvo ovakve prognoze iznova aktuelizuje, otvarajući pitanje ne samo opstanka, već i transformacije značenja mita o američkoj izuzetnosti u savremenom političkom kontekstu.

Tokom prvog mandata Donalda Trampa (2017–2021), Danijel Drezner (Daniel Drezner) je postavio pitanje da li izvršna vlast može da institucionalizuje nekonvencionalne i populističke spoljnopolitičke ideje na način koji bi omogućio da nadžive aktuelnog predsednika (Drezner 2019). Polazeći od pretpostavke da je Trampov dolazak na vlast rezultat dugoročnih procesa političke polarizacije i erozije poverenja u autoritete, Drezner ipak izražava rezervisanost prema mogućnosti da se populistički spoljnopolitički zaokret trajno ukoreni.

Prvi razlog je taj što Trampovo suštinsko nepoznavanje međunarodnih odnosa i nenaklonjenost stručnjacima iz te oblasti otežavaju sprovođenje populističkih ideja, čak i u manje institucionalizovanom političkom prostoru, a drugi razlog je u paradoksu da Trampovi spoljnopolitički stavovi vremenom postaju manje popularni (ibid., 729). Ovakva procena implicitno počiva na pretpostavci da se stabilnost američke spoljne politike i dalje oslanja na snagu institucija i kontinuitet liberalno-internacionalističkog okvira.

Pet godina kasnije, u tekstu koji je upravo i naslovljen „Kraj američke izuzetnosti”, Drezner značajno revidira sopstvenu procenu. Ukazujući na razlike između prvog i drugog Trampovog mandata, on zaključuje da se američka spoljna politika više ne može posmatrati kao privremeno odstupanje od liberalno-internacionalističkog obrasca (Drezner 2024). Kako kaže, za razliku od ranijih predsednika, od Trumana do Bajdena, koji su, uprkos razlikama, prihvatili ideju da američke vrednosti, poput promocije demokratije i ljudskih prava, čine sastavni deo nacionalnog interesa, Trampova administracija raskida sa ovim normativnim kontinuitetom (ibid.). U tom smislu, Tramp se manje percipira kao izuzetak unutar američke političke tradicije, već pre kao njen savremeni izraz, što upućuje na dublju transformaciju značenja američke izuzetnosti u 21. veku. Slično tome, Farid Zakarija primećuje da autoritarni lideri širom sveta sve manje prepoznaju SAD kao primer ustavom ograničene vlasti, a sve više kao model personalizovane izvršne moći, čime se menja i simbolički sadržaj američkog globalnog „uzora” (Zakaria 2025; Lind 2025a).

Kada uporedno analiziramo govore Donalda Trampa iz prvog i drugog mandata, može se uočiti da su ocene o izvesnim razlikama na mestu. Iako Tramp od početka svoje predsedničke kampanje 2016. godine nije u velikoj meri koristio sam termin „američka izuzetnost” kao takav, njegovo suštinsko značenje mora se tražiti izvan eksplicitnog. On ga je čak i odbacivao tvrdeći da može biti uvredljiv za ostatak sveta (Trump 2016b), istovremeno izrazivši svoju želju da uzme natrag sve ono što su Amerikanci nezasluženo dali drugima. Često je ponavljao stav da SAD ne bi trebalo drugima da nameću svoj način života i upravljanja, već pre treba da „svetle” kao primer koji će drugi pratiti (Trump 2017a; Trump 2017b). Valja skrenuti pažnju na to da on nijednog trenutka nije odbacio sposobnost Amerike da „otključa misterije svemira” i da „oslobodi svet od bede i bolesti”, te da je Amerika među „najvećim silama dobra u istoriji sveta”, kao i „branilac suvereniteta, bezbednosti i prosperiteta za sve” (Trump 2017a; Trump 2017b). Interesantno je da je govorio i o opasnosti ukoliko „pristojni” ljudi, nacije i sile dobra budu samo posmatrači istorije, te da će zlo trijumfovati, a sile razaranja skupiti moć i snagu ukoliko se oni koji su pravedni i u većini ne suprotstave malobrojnom zlu (Trump 2017a; Trump 2017b).¹³ Ovi primeri ukazuju na to da Tramp ne odbacuje ideju američke izu-

13 Ovo podseća na manihejski, dualistički pogled na svet Džorža V. Buša (George W. Bush), u kojem se bore dobro i zlo.

zetnosti, već je diskurzivno preoblikuje. On izuzetnost ne vezuje za univerzalne norme, institucionalni poredak ili međunarodno liderstvo, već za moralnu hijerarhiju u kojoj su Sjedinjene Američke Države personifikovane kao sila dobra suočena sa zlom, dok se legitimitet delovanja izvodi iz moralne obaveze, a ne iz međunarodnog prava ili savezništava. Iako već tokom Trampovog prvog mandata mit o američkoj izuzetnosti počinje da gubi svoju liberalno-hegemonijsku dimenziju, ovakvo preoblikovanje mita predstavlja tek uvod u kasniju, koherentniju reinterpetaciju mita.

Za razliku od prvog mandata, u kojem je Trampova reinterpetacija izuzetnosti bila fragmentarna, u drugom mandatu ona dobija koherentniji oblik, oslanjajući se na personalizovanu viziju američke sudbine i snažnije povezivanje nacionalnog identiteta sa figurom političkog vođe. Takođe, dok su tokom prvog mandata unutrašnji otpori i institucionalna fragmentacija ograničavali domet Trampove spoljne politike, u drugom mandatu predsednik raspolaže homogenijim timom za nacionalnu bezbednost i spoljnu politiku, što omogućava doslednije prevođenje njegovog diskurzivnog pogleda na svet u političku praksu. Kako je i sam Tramp jednom prilikom rekao, prvi put se borio za opstanak i da uopšte vodi zemlju, a ovoga puta bori se da pomogne svetu i da pomogne zemlji (Trump 2025a).

Trampova „slika sveta” u drugom mandatu počiva na percepciji trajne ugroženosti i nepravde, pri čemu se neuspeh SAD u međunarodnom poretku pripisuje slabosti prethodnih elita, a ne strukturnim promenama globalnog sistema (Trump 2026a). Ovakav narativ odgovara obrascu cezarističkog diskursa, u kojem se lider pojavljuje kao figura obnove, pozvana da ispravi istorijske nepravde i povрати izgubljenu moć. Njegov inauguracioni govor iz 2025. godine obiluje obećanjima kako će SAD biti snažnije, veće i još izuzetnije nego pre, te da njihove „slobode i slavna sudbina više neće biti negirane” (Trump 2025b). Tako će Amerika povratiti mesto koje joj pripada kao najvećoj, najmoćnijoj i najpoštovanijoj naciji na svetu, inspirišući strahopoštovanje i divljenje celog sveta (Trump 2025b). Svestan da je za to neophodno obnoviti veru Amerikanaca u SAD kao zemlju mogućnosti, u više navrata je govorio o tome kako je „američki san nezaustavljiv” (Trump 2025c), te da ga niko neće srušiti, jer je to pravo koje pripada svakom Amerikancu po rođenju (Trump 2020). Pozivanje na „američki san” u ovom kontekstu ne služi samo mobilizaciji domaće javnosti, već predstavlja mehanizam unutrašnjeg legitimisanja koncentracije moći.

Za razliku od ranijih interpretacija američke izuzetnosti, koje su naglašavale univerzalnu privlačnost američkih vrednosti, Trampova retorika u drugom mandatu izuzetnost povezuje sa snagom, dominacijom i strahopoštovanjem, čime se ona udaljava od liberalno-normativnog okvira i približava shvatanju međunarodnih odnosa u kom se uloga Sjedinjenih Američkih Država legitimše pre svega kroz moć i sposobnost da se nametne politička volja. Ovo se očito odražava u načinu na koji Tramp razume međunarodno pravo i njegovoj tvrdnji da jedino što može da ga sputa jeste njegov sopstveni moral (Trump 2026b).

Dakle, osnova legitimizacije pomera se sa saglasnosti utemeljene na univerzalnim vrednostima i pravilima međunarodnog poretka ka modelu u kojem se politička moć opravdava kroz figuru snažnog lidera i narativ nacionalne obnove. Ovakva transformacija mita o američkoj izuzetnosti može se razumeti kao oblik cezarističke legitimizacije, prilagođen uslovima krize hegemonije i slabljenja liberalnog međunarodnog poretka.

Iako nema osnova za tvrdnju da je Donald Tramp direktno upoznat sa Lukanovim ili Gramšijevim teorijskim razmatranjima cezarizma, njegova politička komunikacija ukazuje na legitimizacioni obrazac koji je sa ovim konceptom povezan. To je naročito vidljivo u njegovoj izjavi da „onaj koji spasava zemlju ne krši nijedan zakon” (Trump 2025d), kojom se političko delovanje predstavlja kao izuzetak opravdan višim ciljem. Ovakva formulacija, često pripisivana Napoleonu kao paradigmatskoj figuri cezarizma, ovde ima pre svega simboličku funkciju, jer upućuje na diskurs u kojem se zakonitost podređuje nužnosti nacionalnog opstanka.

Ako pratimo Gramšijevo razlikovanje između reakcionarnog i progresivnog cezarizma (Gramsci 1999, 464), Trampov cezarizam posmatramo kao reakcionaran. On ne nudi viziju novog poretka, već obećanje povratka u idealizovano „zlatno doba” Sjedinjenih Američkih Država. Ovaj narativ usaglašen je sa dominantnim stavovima njegovih birača, prema kojima su najbolji dani Amerike u prošlosti, kao i sa centralnim političkim sloganom „Make America Great Again” (*Učinimo Ameriku ponovo velikom*, prim. aut.). U tom smislu, Tramp ne raskida sa sveukupnom američkom tradicijom, već pokušava da je odbrani kroz transformisanu interpretaciju mita o američkoj izuzetnosti. Temeljne vrednosti i poluge američke moći prikazuju se kao ugrožene, dok se politički lider predstavlja kao jedini garant obnove i opstanka poretka u kojem Sjedinjene Američke Države zadržavaju dominantnu ulogu, ističući u svakoj prilici kako su od njegovog povratka u Belu kuću usledile samo „brze i neumljive akcije kako bi se otvorila najveća i najuspešnija era u istoriji naše zemlje”.¹⁴ Ovakav ton prisutan je ne samo u individualnom diskursu predsednika, već i u zvaničnim dokumentima Trampove administracije, uključujući Strategiju nacionalne bezbednosti, u kojoj se kriza američke uloge projektuje kao kriza čitave zapadne civilizacije, zahtevajući povratak „temeljnim vrednostima” kao odgovor na egzistencijalnu ugroženost (The White House 2025a, 5, 25).

Trampovo insistiranje na tome da bude posmatran kao „ujedinitelj” i „mirotvorac” koji je okončao više ratova (Trump 2025b), koji spasava ne samo SAD, već i čitavu zapadnu civilizaciju, i da ga je zato nakon atentata sačuvao sam

14 Kao posebna dostignuća Donald Tramp izdvaja to što je ukinuo „zelenu novu prevaru”, povukao se iz „nepravednog” Pariskog klimatskog sporazuma, iz „korumpirane” Svetske zdravstvene organizacije i iz „antiameričkog” Saveta UN za ljudska prava. Dodaje na to da je potpisao i naredbu kojom se engleski jezik proglašava zvaničnim jezikom SAD, kao i da je preimenovao Meksički zaliv u Zaliv Amerike (Trump 2025c).

Bog (Trump 2025b; The White House 2025b), divljenje Džordžu Vašingtonu (George Washington) (Wolf and Merrill 2025; Cillizza 2019) i potreba da predstavi odluke koje donosi kao dobre po SAD i ceo svet, ne ukazuju na očuvanje liberalnog shvatanja vrednosti, već na njihovu selektivnu reinterpretaciju. To je bilo jasno već u februaru 2025. godine, kada je Trampov potpredsednik Dž. D. Vans (James D. Vance) na Minhenskoj bezbednosnoj konferenciji izložio viziju američke spoljne politike zasnovane na „vrednostima“, uz istovremeni prekor Evropi zbog, kako kaže, odustajanja od demokratije i slobode izražavanja (Samet 2025). Ovakav diskurs ne odbacuje vrednosni okvir kao takav, već nastoji da nametne novo tumačenje onoga što se smatra „zajedničkim vrednostima“. Ta ideja može se uočiti i u Trampovom govoru u Davosu 2026. godine, kada je govorio o neophodnosti da se odbrani zapadna kultura (Trump 2026a).

Slična logika vidljiva je i u Trampovom obraćanju Kongresu 2025. godine, u kojem se slavljenje američkih istorijskih dostignuća (Wolf and Merrill 2025)¹⁵ povezuje sa raskidom sa politikama različitosti, ravnopravnosti i inkluzije, kao i sa proglašenjem kraja „vauk“ (*woke*) kulture.¹⁶ U tom kontekstu, izuzetnost više ne počiva na univerzalnoj primenljivosti vrednosti, već na sposobnosti države da afirmiše sopstveni suverenitet i civilizacijsku superiornost.

Isti obrazac prisutan je i u Strategiji nacionalne bezbednosti druge Trampove administracije, gde se kriza američke uloge projektuje kao kriza zapadne civilizacije u celini, a SAD se predstavljaju kao jedina sila sposobna da spreči njen sunovrat, čak i po cenu sukoba sa tradicionalnim saveznicima (The White House 2025a, 12). Američka izuzetnost se u tom smislu ne negira, već se premešta sa univerzalnog vrednosnog okvira ka logici moći i suvereniteta, u skladu sa cezarističkim modelom.

Koncept *manifest destiny*, kao jedan od ključnih aspekata mita o američkoj izuzetnosti, a koji se ogleda u sudbinskom pozivu SAD da se šire na nove teritorije, ostaje prisutan i u Trampovoj političkoj komunikaciji, iako se formalno protivi međunarodnom intervencionizmu. U njegovom diskursu, ovaj pojam ne označava misiju spasavanja sveta ili širenja univerzalnih vrednosti, već sudbinsku obavezu očuvanja američkog identiteta i suvereniteta. Ovakva reinterpretacija naročito dolazi do izražaja u Trampovom „oživljavanju“ Monroove doktrine, shvaćene kao instrument isključive sfere uticaja (The White House 2025a, 15–19). U tom okviru, *manifest destiny* dobija defanzivni karakter, odnosno, američka posebnost više nije opravdanje za globalnu misiju, već za

15 Tramp je inače neretko vrlo pozitivno govorio o precima i prvim Amerikancima na kontinentu, spominjući to kao pozitivan primer delovanja (Trump 2025b). Podsetimo se da je jedan od tri noseća stuba koncepta američke izuzetnosti – izuzetnost nastanka, odnosno osnivanja države.

16 *Woke*, odnosno „probuđena“ kultura, prvobitno se odnosila na svest i osetljivost prema društvenim nepravdama, rasizmu, seksizmu, homofobiji, transfobiji i drugim oblicima diskriminacije. U kritičkom kontekstu termin se često koristi pejorativno za označavanje ekstremnog političkog liberalizma i progresivizma.

zaštitu sopstvene civilizacijske suštine. Upravo iz ovog ugla treba posmatrati Trampovu ekonomsku, imigracionu i politiku prema susedima, kao i prema Evropskoj uniji, koje se legitimišu kao mere nužne za očuvanje nacionalnog identiteta. Između ostalog, ovo znači i promenu imigracione politike i „snažne granice”, jer, kako tvrdi, situacija u Minesoti podseća da Zapad ne bi smeo masovno da uvozi strane kulture, koje nisu uspele da izgrade ni sopstveno uspešno društvo (Trump 2026a). Ovde se može uočiti nešto što Slavujević naziva „mitskom figurom neprijatelja”, koja se koristi u svrhe diskreditovanja drugačijeg i formiranja sopstvenog identiteta (Slavujević 1986, 54). Uverljivost i opasnost ove figure su u tome što taj „drugi”, koji se prikazuje kao opasnost za civilizaciju uopšte, nije nikada u potpunosti fiktivan neprijatelj, ali je opasnost najčešće predimenzionirana do apsurdna, sa ciljem stvaranja „psihoze ugroženosti” (ibid., 55).

Kada se američki identitet predstavi kao egzistencijalno ugrožen, otvara se prostor za cezarističke obrasce vlasti, uključujući i relativizaciju institucionalnih i pravnih ograničenja. Retorika o Americi kao „ponosnoj, slobodnoj, suverenoj i nezavisnoj naciji” (Wolf and Merrill 2025), koja će stvoriti „najdominantniju civilizaciju u istoriji” (ibid.), upravo ima funkciju da transformisani mit o izuzetnosti stavi u službu personalizovane političke moći.

Postojanje cezarističkih obrazaca u savremenim Sjedinjenim Državama ne podrazumeva odsustvo institucionalnih i društvenih mehanizama otpora. Protesti pokreta „Ne kraljevima” (*No Kings*) tokom 2025. godine, kao i nastavak neizvesnog izbornog nadmetanja, ukazuju na to da američki politički sistem i dalje raspolaže značajnom sposobnošću samokorekcije (Levitsky et al. 2026). Međutim, iako su masovni protesti tokom 2025. godine pokazali prisutnost institucionalnog otpora, oni ne menjaju osnovnu dinamiku personalizacije moći. Upravo dugotrajna tenzija između autoritarnih impulsa i formalno očuvanih demokratskih procedura stvara ambijent u kom transformisani mit o američkoj izuzetnosti može paralelno da funkcioniše i kao osnova političke mobilizacije i kao predmet osporavanja.

UMESTO ZAKLJUČKA: TRANSFORMACIJA MITSKOG ZNAČENJA ILI KRAJ AMERIČKE IZUZETNOSTI?

Analiza američke izuzetnosti u eri Donalda Trampa pokazuje da se ovaj mit ne može razumeti kao stabilna ili jednoznačna ideja, niti kao pojava koja u savremenom kontekstu tek tako nestaje. Naprotiv, mit o američkoj izuzetnosti pokazuje izuzetnu prilagodljivost kada se u uslovima dubokih društvenih podela, erozije institucionalnog poverenja i krize liberalnog međunarodnog poretka transformiše i nastavlja da funkcioniše kao ključni resurs legitimizacije političke moći.

Donald Tramp se u radu analizira kao politički akter čije cezarističko vođstvo ne nastaje uprkos ovom mitu, već zahvaljujući njemu. Reinterpretacijom američke izuzetnosti od univerzalističkog i liberalno-institucionalnog narativa

ka diskursu moći, suvereniteta i civilizacijske ugroženosti, stvara se okvir u kojem personalizovano liderstvo i relativizacija institucionalnih ograničenja mogu biti predstavljeni kao nužni i opravdani. U tom smislu, Trampov cezariizam ne predstavlja anomaliju američke političke tradicije, već specifičan odgovor na krizu hegemonijskog konsenzusa, oslonjen na duboko ukorenjena uverenja o posebnoj istorijskoj ulozi SAD.

Čarls Kapčan (Charles Kupchan) je na sličan način ukazivao na krizu i potrebu redefinisanja američke izuzetnosti, ali istovremeno pokazuje da u savremenom političkom kontekstu njena transformacija ne vodi nužno ka pređašnjoj obnovi. Umesto toga, mit o američkoj izuzetnosti ostaje otvoren resurs političke borbe, čija reinterpretacija može podjednako da legitimise demokratsko prilagođavanje ili cezarističke oblike vlasti. Naime, Kapčan tvrdi da američka izuzetnost nije mrtva, već da je neophodno da evoluiru kako bi se održala (Kupchan 2018), jer se američka izuzetnost 2.0 urušava i spolja i iznutra, te da se dosadašnje tumačenje izuzetnosti ne poklapa sa realnošću, zbog čega se javlja nostalgija za izuzetnošću 1.0.¹⁷

Teze o „kraju američke izuzetnosti“, ili pak njenoj trajnoj ugroženosti, mogu se osporiti ukoliko se sagledaju kroz gramšijevski pojam cezarizma. Džozef Naj (Joseph S. Nye Jr.) primećuje da anksioznost zbog opadanja moći može da vodi protekcionističkim politikama koje prave veću štetu nego korist, ali i da, isto tako, periodi hibrisa (*hybris*)¹⁸ mogu da vode ambicioznim politikama, poput rata u Iraku (Nye Jr. 2024). Ovde bi se mogla dodati još jedna mogućnost, a to je da gubitak samopouzdanja i nesigurnost mogu voditi cezarističkom rešenju i otvaranju političkog prostora za predsednika kao što je Donald Tramp. U uslovima u kojima izuzetnost više ne funkcioniše kao opšteprihvaćen okvir društvenog konsenzusa, ona ne nestaje iz političkog diskursa, već biva transformisana i personalizovana kroz cezarističku figuru. Upravo u tom ključu može se tumačiti pojava Donalda Trampa i njegovo razumevanje američke izuzetnosti, u kojem se gubitak izuzetnosti artikuliše kao kriza nacionalnog identiteta, dok se personalizovana vlast nudi kao mehanizam njenog obnavljanja (Trump 2016a).¹⁹ Ovo se vidi i u načinu na koji Donald Tramp komunicira sa svojim biračima. Komunikacija je uglavnom direktna, odvija se preko društvenih mreža, bez posredovanja tradicionalnih medija, koji su neretko čak i otvoreno označeni kao neprijatelji. Budući da ovakva vlast direktno proizlazi iz volje naroda, kao i da se javlja u svrhu obnove izuzetnosti, njen legitimitet predstavlja se kao neupitan. Slavujević takođe prepoznaje vođu kao jednu od često korišćenih mitskih figura, koji se javlja kao inkarnacija sudbine, providenja i objektivnih zakonitosti razvoja (Slavujević 1986, 55).

17 Detaljnije o tome kako Kapčan vidi tri faze američke izuzetnosti: američku izuzetnost 1.0, američku izuzetnost 2.0 i američku izuzetnost 3.0 videti u: Kupchan 2018.

18 Oholost, preterano samopouzdanje, prim. aut.

19 “I alone can fix it” (Trump 2016a).

Mitovi, kao narativne priče sa značajnom ulogom u procesu legitimizacije političkih odluka, svoju efikasnost duguju višeznačnosti, u smislu prihvatljivosti različitim društvenim grupama. Činjenica da se i liberalno i konzervativno orijentisani, i demokrate i republikanci, koriste mitom o američkoj izuzetnosti, tumačeći ga i dograđujući na svoj način, govori u prilog tome. Da bi se razumela njegova transformacija, on se mora posmatrati izvan normativnog i vrednosnog okvira u koji se unapred učitavaju određeni elementi, kako je to Lipset pre tri decenije činio pokušavajući da američku izuzetnost „objektivno” meri u komparativnoj perspektivi (Lipset 1996; Lipset 1979).

Ovaj rad nastojao je da pokaže da savremene tvrdnje o „kraju američke izuzetnosti” ne označavaju njeno istorijsko iscrpljivanje, već transformaciju njenog hegemonijskog oblika u uslovima produžene krize liberalne demokratije. Mit o američkoj izuzetnosti ostaje politički delotvoran upravo zbog svoje višeznačnosti. Na kraju, neophodno je praviti razliku između namera aktera koji mit artikulišu i značenja koja mu pripisuju oni kojima su poruke upućene. Ključno pitanje za dalja istraživanja ostaje ne da li američka izuzetnost „postoji” kao takva, već u šta Amerikanci veruju kada o njoj govore, jer rastegljivost značenja mita nije neograničena.

LITERATURA

- Almond, Gabriel A. 1950. *The American People and Foreign Policy*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Anton, Michael. 2020. *The Stakes: America at the Point of No Return*. Washington, D.C.: Regnery Publishing.
- Art, Robert J., Timothy W. Crawford, and Robert Jervis, eds. 2023. *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. London: Bloomsbury Publishing PLC.
- Baker, Peter. 2025. „Trump Takes America’s ‘Imperial Presidency’ to a New Level.” *The New York Times*, December 21. <https://www.nytimes.com/2025/12/21/us/politics/trump-imperial-presidency.html?smid=nytcore>
- Bell, Daniel. 1975. „The End of American Exceptionalism.” *The Public Interest* 41: 193–224.
- Borelli, Gabriel. 2024. „Americans Are Split Over the State of the American Dream.” *Pew Research Center*, July 2. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/07/02/americans-are-split-over-the-state-of-the-american-dream/>
- Bremer, Francis J. 2003. *John Winthrop: America’s Forgotten Founding Father*. Oxford: Oxford University Press.
- Brenan, Megan. 2023. „Extreme Pride in Being American Remains Near Record Low.” *Gallup*, June 29. <https://news.gallup.com/poll/507980/extreme-pride-american-remains-near-record-low.aspx>

- Cillizza, Chris. 2019. „It's Donald Trump vs. George Washington.” *CNN*, December 12. <https://edition.cnn.com/2019/12/11/politics/george-washington-donald-trump-poll/index.html>
- Doherty, Erin. 2025. „New Poll Shows What Americans Think of America, and It's Not Great.” *Politico*, November 2. <https://www.politico.com/news/2025/11/02/poll-american-dream-polarization-00632538>
- Drezner, Daniel W. 2019. „Present at the Destruction: The Trump Administration and the Foreign Policy Bureaucracy.” *The Journal of Politics* 81 (2): 723–730.
- Drezner, Daniel W. 2024. „The End of American Exceptionalism.” *Foreign Affairs*, November 12. <https://www.foreignaffairs.com/united-states/end-american-exceptionalism>
- Ellis, Lindsay, and Aaron Zitner. 2025. „Americans Lose Faith That Hard Work Leads to Economic Gains, WSJ-NORC Poll Finds.” *The Wall Street Journal*, September 1. https://www.wsj.com/economy/wsj-norc-economic-poll-73bce003?reflink=desktopwebshare_permalink
- Ekerman, Johan Peter. 2006. *Razgovori sa Geteom*. Beograd: Dereta.
- Fontana, Benedetto. 2005. „The Concept of Caesarism in Gramsci.” In *Dictatorship in History and Theory: Bonapartism, Caesarism, and Totalitarianism*, edited by Peter Baehr and Melvin Richter, 175–196. Cambridge: German Historical Institute and Cambridge University Press.
- Gramsci, Antonio. 1999. *Selections from the Prison Notebooks*. Edited and Translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. ElecBook.
- Hughes, David. 2015. „Unmaking an Exception: A Critical Genealogy of US Exceptionalism.” *Review of International Studies* 41 (3): 527–551. Doi: 10.1017/S0260210514000229
- Hodgson, Godfrey. 2009. *The Myth of American Exceptionalism*. New Haven: Yale University Press.
- Hrnjaz, Miloš, and Milan Krstić. 2015. „Obama's Dual Discourse on American Exceptionalism.” *Croatian International Relations Review* 21 (73): 25–56.
- Huntington, Samuel P. 1999. „The Lonely Superpower.” *Foreign Affairs* 78 (2): 35–49.
- Jackson, Joe. 2025. „Trump's Manifest Destiny.” *Project Syndicate*, October 15. <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-reviving-us-imperialism-and-martial-ethos-will-end-badly-by-joe-jackson-2025-10>
- Jovanović, Nevena. 2023. „Predsednički izbori u SAD 2016. godine: društvene podele i izborne strategije glavnih predsedničkih kandidata.” *Politički život* 25: 69–84.
- Kennedy, John F. 1961. „Address of President-Elect John F. Kennedy Delivered to a Joint Convention of the General Court of the Commonwealth of Massachusetts.” *John F. Kennedy Presidential Library and Museum*. Accessed April 29, 2026. <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/massachusetts-general-court-19610109>
- Kupchan, Charles. 2018. „The Clash of Exceptionalisms.” *Foreign Affairs* 97 (2): 139–148.

- Lippmann, Walter. 1955. *Essays in the Public Philosophy*. Boston: Little Brown.
- Lipset, Seymour Martin. 1979. *The First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*. New York: W.W. Norton & Company.
- Lipset, Seymour Martin. 1996. *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. New York: W. W. Norton & Company.
- Lincoln, Abraham. 1862. „December 1, 1862: Second Annual Message.” *Miller Center*. Accessed April 29, 2026. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-1-1862-second-annual-message>
- Levitsky, Steven, Lucan A. Way, and Daniel Ziblatt. 2026. „The Price of American Authoritarianism.” *Foreign Affairs* 105 (1): 30–43.
- Lind, Jennifer. 2025b. „Can Chinese Authoritarianism Stay Smart?”. *Foreign Policy*, November 26. <https://foreignpolicy.com/2025/11/26/china-autocracy-smart-authoritarianism-growth-innovation/>
- Lind, Jennifer. 2025a. *Autocracy 2.0: How China's Rise Reinvented Tyranny*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Lucan. 1917. *De Bello Civili*. Cambridge: Cambridge University Press, Pitt Press Series.
- Lowndes, Vivien, David Marsh, and Gerry Stoker, eds. 2018. *Theory and Methods in Political Science*. London: Palgrave Macmillan.
- Mueller, Jan-Werner. 2025. „America's Grotesquely Mediocre Emperor.” *Project Syndicate*, March 6. <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-napoleon-caesarism-analogy-ultimately-flawed-by-jan-werner-mueller-2025-03>
- Nord, Marina, David Altman, Fabio Angiolillo, Tiago Fernandes, Ana Good God, and Staffan I. Lindberg. 2025. „Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?” *V-Dem Institute*. Gothenburg: University of Gothenburg, V-Dem Institute. Accessed April 29, 2026. https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr__2025_lowres.pdf
- Nye, Joseph S. Jr. 2024. „American Greatness and Decline.” *Project Syndicate*, February 1. https://www.project-syndicate.org/commentary/with-trump-american-decline-becomes-self-fulfilling-prophecy-by-joseph-s-nye-2024-02?utm_sourc
- O'Connor, Brendon. 2020. *Anti-Americanism and American Exceptionalism: Prejudice and Pride about the USA*. New York and London: Routledge.
- Publius Decius Mus. 2016. „The Flight 93 Election.” *Claremont Review of Books*, September 6. <https://claremontreviewofbooks.com/digital/the-flight-93-election/>
- Rachman, Gideon. 2022. *The Age of the Strongman*. New York: Other Press.
- Samet, Oren. 2025. „America Still Has a 'Values-Based' Foreign Policy.” *Foreign Policy*, May 27. <https://foreignpolicy.com/2025/05/27/us-values-based-foreign-policy-trump-ideology/>
- Schultz, Kenneth A. 2017. „Perils of Polarization for U.S. Foreign Policy.” *The Washington Quarterly* 40 (4): 7–28.

- Slavujević, Zoran. 1986. *Savremeni politički mit*. Beograd: Radnička štampa.
- Smeltz, Dina, and Lama El Baz. 2025. „Slight Boost in American Support for Active US Role in World.” *The Chicago Council on Global Affairs, Lester Crown Center on US Foreign Policy*. <https://globalaffairs.org/sites/default/files/2025-10/2025%20CCS%20US%20Role%20Brief.pdf>
- Smeltz, Dina, Craig Kafura, Lama El Baz, and Sam Dong. 2026. „The Growing Partisan Divide on Foreign Policy.” *The Chicago Council on Global Affairs*, January 28. <https://globalaffairs.org/sites/default/files/2026-01/2025%20Chicago%20Council%20Survey%20Annual%20Report.pdf>
- Tocqueville, Alexis de. 2000. *Democracy in America*. Chicago: The University of Chicago Press.
- The White House. 2025a. „National Security Strategy of the United States of America.” November. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- The White House (@WhiteHouse). 2025b. „I WAS SAVED BY GOD TO MAKE AMERICA GREAT AGAIN. I BELIEVE THAT. – President Donald J. Trump.” X, July 13. <https://x.com/WhiteHouse/status/1944371548275499013>
- Trump, Donald J. 2016a. „Full Text: Donald Trump 2016 RNC Draft Speech Transcript.” *Politico*, July 21. <https://www.politico.com/story/2016/07/full-transcript-donald-trump-nomination-acceptance-speech-at-rnc-225974>
- Trump, Donald J. 2016b. „The Trump Files: Donald Doesn’t Believe in ‘American Exceptionalism’.” June 7, 2016, by Mother Jones. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=72wM6cqPS-c>
- Trump, Donald J. 2017a. „Full Text: Trump’s 2017 U.N. Speech Transcript.” *Politico*, September 19. <https://www.politico.com/story/2017/09/19/trump-un-speech-2017-full-text-transcript-242879>
- Trump, Donald J. 2017b. „The Inaugural Address 2017.” *The White House*, January 20. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/>
- Trump, Donald J. 2020. „Remarks by President Trump at Spirit of America Showcase.” *Trump White House Archives*, July 2. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-spirit-america-showcase>
- Trump, Donald J. 2023a. „Speech: Donald Trump Holds a Political Rally in Hialeah, Florida.” *Roll Call*, November 8. <https://rollcall.com/factbase/trump/transcript/donald-trump-speech-political-rally-hialeah-florida-november-8-2023>
- Trump, Donald J. 2023b. „Trump Speaks at CPAC 2023 Transcript.” *Rev*, March 4. <https://www.rev.com/transcripts/trump-speaks-at-cpac-2023-transcript>
- Trump, Donald J. 2025a. „Read *The Atlantic*’s Interview With Donald Trump.” Interview by Jeffrey Goldberg. *The Atlantic*, April 28. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2025/04/donald-trump-oval-office-interview-excerpts/682623/>

- Trump, Donald J. 2025b. „The Inaugural Address.” *The White House*, January 20. <https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/>
- Trump, Donald J. 2025c. „Transcript of President Donald Trump’s Speech to a Joint Session of Congress.” *The Associated Press*, March 5. <https://apnews.com/article/trump-speech-congress-transcript-751b5891a3265ff1e5c1409c391fef7c>
- Trump, Donald J. (@realDonaldTrump). 2025d. „He Who Saves His Country Does Not Violate Any Law.” X, February 15. <https://x.com/realDonaldTrump/status/1890831570535055759>
- Trump, Donald J. 2026a. „Davos 2026: Special Address by Donald J Trump, President of the United States of America.” *World Economic Forum*, January 21. <https://www.weforum.org/stories/2026/01/davos-2026-special-address-donald-trump-president-united-states-america/>
- Trump, Donald J. 2026b. „Two Hours, Scores of Questions, 23,000 Words: Our Interview With President Trump.” Interview by Zolan Kanno-Youngs, Tyler Pager, Katie Rogers and David E. Sanger. *The New York Times*, January 11. <https://www.nytimes.com/2026/01/11/us/politics/trump-interview-transcript.html>
- Twenge, Jean M. 2024a. „Who’s More Pessimistic: Young Liberals or Young Conservatives?” *Generation Tech*, August 15. <https://www.generationtechblog.com/p/whos-more-pessimistic-young-liberals>
- Twenge, Jean M. 2024b. „The Death of American Exceptionalism.” *The Atlantic*, October 25. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2024/10/youth-democracy-united-states-unique/680344/>
- Vans, Dž. D. 2018. *Gorštačka elegija*. Beograd: Službeni glasnik.
- Wertheim, Stephen. 2017. „Trump and American Exceptionalism.” *Foreign Affairs*, January 3. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2017-01-03/trump-and-american-exceptionalism>
- Wilson, Jason. 2023. „‘Red Caesarism’ is Rightwing Code – and Some Republicans Are Listening.” *The Guardian*, October 1. <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/01/red-caesar-authoritarianism-republicans-extreme-right>
- Wolf, Zachary B., and Curt Merrill. 2025. „Trump’s 2025 Joint Session Address, Fact Checked and Annotated.” *CNN*, March 5. <https://edition.cnn.com/interactive/2025/03/politics/transcript-speech-trump-congress-annotated-dg/>
- Zakarija, Farid. 2009. *Postamerički svet*. Smederevo: Heliks.
- Zakaria, Fareed. 2024. „The Self-Doubting Superpower.” *Foreign Affairs* 103 (1): 38–56.
- Zakaria, Fareed. 2025a. „Strongmen Around the World are Increasingly Inspired by America’s Example.” *The Washington Post*, November 28. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/11/28/america-executive-power-expansion/>
- Zakaria, Fareed. 2025b. „Trump Flouts the Rules. What Happened to Our Checks and Balances?” *The Washington Post*, September 26. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/09/26/trump-ignore-rules-visas/>

Nevena Jovanović

THE CAESARIST TRANSFORMATION OF THE MYTH OF AMERICAN EXCEPTIONALISM

ABSTRACT

The United States secured its role in the postwar international order not only through hard power, but also through a mythical narrative of exceptionalism, which functioned as a key mechanism for legitimizing both foreign and domestic policy. Although some authors boldly proclaimed the end of American exceptionalism with the arrival of Donald Trump, this article challenges that thesis, starting from the assumption that the myth does not disappear but instead undergoes a transformation in its meaning. Through an analysis of Trump's speeches and strategic documents, the paper demonstrates that the reinterpreted myth of American exceptionalism provides a legitimizing framework for Caesarist patterns of political leadership under conditions of a crisis of hegemonic consensus. The paper concludes that this transformation carries significant implications for the internal dynamics of American democracy, as well as for the international order, which continues to look to the American example.

KEYWORDS: American exceptionalism, Donald Trump, Caesarism, crisis of democracy, American foreign policy, international order